

Matthiola; Kreutterbuch, 1586, Vom Alraun

Vom Alraun. Cap. LXXV.

ie Theriackskrâmer und Landstreicher haben ein Wurtzel feil getragen, die ist formirt wie ein Männle oder Weible, haben die Leute uberredet, sie sey schwerlich zu bekommen, müsse unter dem Galgen mit sorglicher mühe ausgraben werden, darzu müsz man einen schwartzen Hundt haben, der sie an einem Stricke auszureissen, der grâber aber sol die Ohren mit Wachs verstopffen, dann so er die Wurtzel hörte schreyen, stehe er in gefahr seines Lebens. Was ist das anderst, dann wie man vom Farn sagt, wer den Farnsamen wil holen, der musz keck seyn, unnd den Teuffen kônnen zwingen? Solch Narrenspiel und spectra musz man den Leuten machen, quia vulgus vult decipi, darumb bin ich hie, spricht der Landstreicher, dasz haben sie auch meisterlich ausgericht, gemeldte Wurtzel thewer verkaufft, als mache sie die Leute, unnd sonderlich die bezauberten glûckselig, die unberhafften Weiber fruchtbar, habens alle Samstag mit Wein unnd Wasser baden müssen, sauber einwicklen, unnd heimlich halten. Und sol nun der gûtige Leser wissen,

Van alruin. Kapittel LXXV. (**Mandragora officinalis, Mandragora autumnalis**)

De teriakel kramers en landreizigers hebben een wortel ver gedragen, die is gevormd zoals een mannetje of wijfje, hebben de lieden besproken dat is moeilijk te bekomen is, moet onder de galg met zorgelijke moeite uitgegraven worden, daartoe moet men een zwarte hond hebben die de plant aan een strik eruit trekt, de graver echter zal de oren met was dicht stoppen, dan zo hij de wortel hoort schreien staat hij in gevaar van zijn leven. Was is dat anders dan zoals men van varen zegt, wie de varensaden wil halen die moet flink zijn en de duivel kunnen dwingen? Zulk narrenspel en spectrum moet men de lieden maken, quia vulgus vult decipi, daarom ben ik hier, spreekt de landreiziger, dat hebben ze ook meesterlijk uitgewerkt, gemelde wortel duur verkocht alsof maakte ze lieden en vooral de betoverde gelukkig, de onvruchtbare wijven vruchtbaar, hebben ze alle zaterdag met wijn en water baden moeten, zuiver inwikkelen en heimelijk houden. En zou nu de goede lezer weten dat zulke alruinkruiden een zuiver fabelwerk en gemaakt ding is, dan ze snijden het Bryonia

dasz solche Alraunwurtzlen ein lauter Fabelwerck, unnd gemacht ding seyn, dann sie schneiden die Brionienwurtz, oder Rhorwurtzeln, dieweil sie noch frisch sind, in eines Menschen gestallt, stecken Gersten oder Hirsenkôrnlen an die stellen, da sie wôllen Haar haben, darnach verscharren sie diese geschnitzene Wurtzel in Sandt, bisz ausz gemeldten Kôrnlen zâserlen wachsen, welches gemeiniglich in dreyen wochen geschicht, als dann graben sie es widerumb ausz, beschaben die angewachsene zâserlen mit einem scharpffen Messer, und machen sie also fein subtil, als werens Haare an den Haupt, Bart, unnd bey der Scham, darmit werden die einfältigen betrogen. Diese Bûberey hat mir selbs ein Theriacksschreyer offenbaret, der zu Rom schwerlich kranck lag, und in meiner cura war, zeigte mir etliche solche geschnitzte Wurtzeln, und sagte, er hette biszweilen den reichen eine allein fûr dreissig Ducaten verkaufft. (Sss) [776]

(C) Und wiewol obgenante Ceremonien und Gespenst in auszgrabung der Wurtzeln bey dem Flavio Iosepho in dem 7. Buch desz 7. Jûdischen Kriegs am 25. Capitel etlicher massen gemeldet werden, so schreibt er doch nicht von der Alraunwurtzel, sonder von einer andern, die nennet er Baaras, ist uns unbekandt. Was aber Alraun sey, das solt du jetzund vernemen.

Geschlecht und Gestalt.

Alraun, Griechisch unnd Lateinisch Mandragora genannt, ist ein Kraut, dessen Wurtzel dem Menschen unterhalb desz Nabels etwas gleich sihet, unnd sonderlich an den Beinen, wie die Contrafactur ausweist, derhalben ist diese Wurtzel von dem alten Pythagora Anthropomorphos, das ist, Menschenfôrmig geheissen worden, ist doch mit seiner gestallt der obgemeldten falschen Alraunen (welche die Theriackschreyer ausz jhrem Gauckelsack bringen) gar nicht âhnlich. Dioscorides meldet seiner zwey geschlecht, das Mânnele und Weible, wachsen an viel orten desz Welschen landts, unnd insonderheit in Apulia auff dem Berg Gargano, dannen bringt man die ôpffel, unnd die Rinden von den Wurtzeln, in unsere

kruid en riet als ze nog fris zijn in een mensen gestalte, steken gerst of hirskorreltjes aan de plaatsen daar ze willen haar hebben, daarna scharrelen ze deze gesneden wortels in zand totdat uit gemelde korreltjes vezeltjes groeien wat gewoonlijk in drie weken geschiedt, als dan graven ze het wederom op, schaven de aangegroeide vezeltjes met een scherp me en maken ze alzo fijn subtil als waren het haren aan het hoofd, baard en bij de schaam, daarmee worden de eenvoudige bedrogen.

Deze boeverij heeft me zelf een teriakel roeper geopenbaard die te Rome zwaar ziek lag en in mijn kuur was, toonde me ettelijke zulke gesneden wortels aan en zei, hij heeft ze soms aan de rijken een alleen voor dertig dukaten verkocht.. (Sss) [776]

En hoewel gemelde ceremoniën en gespenst in het uitgraven der wortel bij Flavius

Josephus in het 7de boek der Joodse oorlogen in het 25de kapittel ettelijke mate gemeld wordt, zo schrijft hij toch niet van de alruin, maar van een andere en die noemt hij Baraas en is ons onbekend. Wat echter alruin is dat zal u nu vernemen.

Geslacht en gestalte.

Alruin, Grieks en Latijns Mandragora genoemd, is een kruid wiens wortel de mensen onderkant der navel wat gelijk ziet en vooral aan de benen zoals de afbeelding uitwijst, daarom is deze wortel van de oude Pythagoras Anthropomorphos, dat is mensachtig genoemd geworden, is doch met zijn gestalte de opgenoemde valse alruinen (welke de teriakel schreeuwers uit hun goochelzak brengen) geheel niet gelijk. Dioscorides meldt er twee geslachten van, dat mannetje en wijfje, groeien aan veel oorden der Italiaanse land en vooral in Apulië op de berg Gargano, vandaar brengt men de appel en de bast van de wortels in onze apotheken. Men teelt ze ook in ettelijke hoven tot spektakel, dan ik heb ze te Napels, Rome en Venetië beide alruinen in hoven en potten voor de vensters gezien. Dat mannetje heeft grote brede bladeren zoals de biet, die zijn wit, glad en met vele

Apotecken.. man zieleet sie auch in etlichen Gärten zum Spectackel, dann ich hab zu Neapel, Rom, und Venedig beyde Alraun in Gärten und Scherben für den Fenstern gesehen.

Das Mânne hat grosse breite Bletter wie Mangolt, die sind weisz, glatt, mit viel Adern durchzogen, spreiten sich auff die Erden, gewinnt keine Stengel, sondern bringt etliche Blumen an Stielen, welche so sie abfallen, wachsen neben den Blettern zimlich grosse Saffranfarbe ôpfel, die sind eines starcken geruchs, haben jnnwendig Samen. Die Wurtzel ist biszweilen Armsdick, in der mitte gleich wie in zweene Schenckel zertheilt. Desz Weiblens Bletter sind kleiner, schmâler, schwâtzer, âderecht, unnd auff der Erden ausgebreitet wie das Mânne, eines ubeln und starcken geruchs. Hat auch kleinere Blumen und ôpfel, kaum so grosz als die Sporôpfel, riechen doch zimlich, inwendig voller Samen, wie die kernen in Bieren. Die Wurtzeln sind grosz, zwo oder drey in einander geschrenckt, auswendig schwarzlecht, jnwendig weisz, mit einer dicke Rinden, wie auch das Mânne, uberzogen. Hat keinen Stengel.

≠Das Weiblin hat kleinere und duncklere Bletter dann das Mânne, welchs der Maler allhie nicht fleissig dargeben, sondern die Bletter, an beyden fast gleich, gemahlet hat, die Blumen sind blawlicht braun, die Frucht lânglicht, bleichgelb unnd wolriechend, wie solchs C. Clus.observ. Hisp.lib. 3.cap. 57.vollkômmlicher beschreibt, und vermeldt, wie sie in Hispania uber Gades, wann man auff Sivilia zu reiset, bey Xeres de la Frontiera, und auch zwischen Calpon und Malaka zeitige Frucht bringe im Februario.≠

Natur, Krafft, und Wirckung.

Alraun ist kalt im dritten Grad. Die Frucht ist etwas feuchter dann die Wurtzel. Die Rinde der Wurtzel kûlet und trucknet.

Jn Leib.

Dieweil die Wurtzel noch grûn unnd frisch ist, stôszts mans, unnd preszt ein Safft daraus, den lasset man an der Sonnen stehen in einem jrtdischen Geschirt, bisz er dick wirdt. Man sammlet auch aus den ôpfeln einen

adertjes doortrokken, spreiden zich op de aarde, gewint geen stengel, maar brengt ettelijke bloemen aan stelen welke zo ze afvallen groeien naast de bladeren tamelijk grote saffraankleurige appels, die zijn een sterke reuk, hebben inwendig zaad. De wortel is soms arms dik, in het middel gelijk zoals in twee schenkels verdeeld.

Dat wijfjes bladeren zijn kleiner, smaller, zwarter, aderachtig en op de aarde uitgespreid zoals dat mannetje, een kwade en sterke reuk. Heeft ook kleinere bloemen en appels, nauwelijks zo groot als de lijsterbes, ruiken doch redelijk, inwendig vol zaad zoals de kernen in peren. De wortels zijn groot, twee of drie in elkaar geschrant, uitwendig zwartachtig, inwendig wit, met een dikke bast zoals ook dat mannetje overtrokken. Heeft geen stengel.

Dat wijfje heeft kleinere en donkerder bladeren dan dat mannetje welke te schilder alhier niet vlijtig weergeeft, maar de bladeren aan beiden vast gelijk getekend heeft, de bloemen zijn blauwachtig bruin, de vrucht langachtig, bleekgeel en welriekend zoals zulk C. Clusius observ. Hisp.libro 3 kapittel 57 volkomen beschrijft en vermeldt zoals hij ze in Spanje te Gades wanneer men te Sevilla reist bij Xeres de la Frontiera en ook tussen Calpon en Malaga rijpe vrucht brengt in februari.

Natuur, kracht en werking.

Alruin is koud in derde graad. De vrucht is wat vochtiger dan de wortel. De bast der wortel koelt en droogt.

In lijf.

Terwijl de wortel noch groen en fris is stoot men ze en perst een sap daaruit, die laat men aan de zon staan in een aarden pot totdat het dik wordt. Men verzamelt ook uit de appels en sap, echter diezelfde is niet zo krachtig als dat wat uit de wortel komt.

Gemelde sap een derde deel van een quentle zwaar met mede of honingwater ingenomen drijft door de stoelgang het taaie slijm en zwarte gal zoals het nieskruid. Wanneer men

Safft, aber derselbig ist nicht so kräftig, als der da ausz der Wurtzel kompt. Gemeldter Safft ein drittheil eins quentlen schwer mit Meth oder Honigwasser eyngenommen, treibt durch den Stulgang den zâhen Schleim und schwartze Gallen, wie die Nieszwurtz. Wo aber mehr von diesem Safft, dann jetzt angezeigt, getruncken wirdt, tôdtet er den Menschen.

Die Rinden so man von der Wurtzel schelet, sol im Lufft auffgehenckt trucknen, dasz sie nicht schimmelig werde. Etliche sieden diese Rinden in Wein, seyhens darnach durch, unnd geben darvon ein kleins Becherlen voll zu trincken, denen, so nicht schlaffen [777] môgen, grossen schmerzen haben, unnd die man ohn alle empfindligkeit wil schneiden (A) oder brennen. ≠ Aber dazu gehôrt ein grosser fleisz.≠

So jemandt der Dolltrânck zuviel hett eyngenommen, dasz er zu lang schlaffen wolte, demselben sol man scharpffen Essig auff das Haupt sprengen, und gestossenen Pfeffer, Senff, oder sonst was niesen macht, fûr die Nasen halten, darmit er nicht zu viel schlaff.

Aussen.

Obgemeldten Safft mischet man unter die Artzneyen, so zu den Augen, unnd zu legung der schmerzen gebraucht werden.

Die frischen grûnen Bletter zerknitscht, mit Gerstenmehl vermengt, und uber gelegt, lindern die hitze der Augen, so von schwâren kompt. Gemeldte Bletter vertreiben allerley geschwulst, hârtigkeit und Krôpffe, so mans fûnff oder sechs tage fein seuberlich darmit reibt. Verzehren auch also die Mahlzeichen. Die Wurtzel in Essig zerstoßen, und ubergelegt, heylet das Rotlauff. Mit Honig oder ôl vermischet, und ubergestrichen, dienet wider die bisz der Schlangen. Mit Wasser gesotten, und auffgelegt, zerzehrt sie geschwulst und Krôpffe. Mit Gerstenmehl zusammen gemischt, und ubergeschlagen, lindert den schmerzen der gleich. Man sagt das diese Wurtzel das Helffenbein weich mache, so mans sechs stund lang darmit siedet, darnach mag seiner in allerley form zwingen, und arausz machen was er wôlle. Die Oepffel so man daran reucht und

meer van dit sap dan nu aangetoond gedronken wordt doodt het de mensen. De bast zo men van de wortel schilt zal in de lucht opgehangen te drogen zodat ze niet schimmelig wordt. Ettelijke zieden deze bast in wijn, zeven het daarna door en geven daarvan een klein bekertje vol te drinken diegene zo niet slapen [777] mogen, grote smarten hebben en die men zonder alle gevoeligheid wil snijden of branden. * Echter daartoe behoort een grote vlijt.* Zo iemand dat doldrank teveel heeft ingenomen zodat hij te lang slapen wil diezelfde zal men scherpe azijn op het hoofd sprengen en gestoten peper, mosterd of verder wat niezen maakt voor de neus houden daarmee hij niet teveel slaapt.

Van buiten.

Opgemelde sap mengt men onder de artsenijen zo tot de ogen en tot leggen der smarten gebruikt worden.

De frisse groene bladeren gekneusd, met gerstemeel vermengt en opgelegd verzachten de hitte der ogen zo van zweren komen.

Gemelde bladeren verdrijven allerlei zwellingen, hardheid en krop zo men het vijf of zes dagen fijn zuiver daarmee wrijft.

Verteren ook also de littekens.

De wortel in azijn gestoten en opgelegd heelt de rode huiduitslag. Met honing of olie gemengd en opgestreken dient tegen de beet der slangen. Met water gekookt en opgelegd verteert ze de zwellingen en krop. Met gestemeel tezamen gemengd en opgeslagen verzacht de smarten der leden. Men zegt dat deze wortel dat ivoor week maakt zo men het zes stonden daarmee ziedt, daarna mag men het in allerlei vormen dwingen wat men wil. Die appel zo men daaraan ruikt brengt de slaap. Zulke kracht heeft ook het sap. Doch zal men dit niet teveel gebruiken, dan verder zijn ze schadelijk, ja ook dodelijk.

Alruin heet Latijns, Italiaans, Frans,

Tsjechisch Mandragora. Arabisch Iabora.

Spaans Mandracola. *Grieks Ανθρωμορροφξ.*

schmeckt, bringen den schlaff. Solche krafft hat auch jhr Safft. Doch sol man dieser nicht zuviel brauchen, dann sonst sind sie schâdlich, ja auch tôdtlich. Alraun heist Lateinisch, Welsch, Frantzôsisch, Behmisch Mandragora. Arabisch Iabora. Spanisch Mandracola. #Griechisch Ανθρωμορροξ. #	
--	--

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>